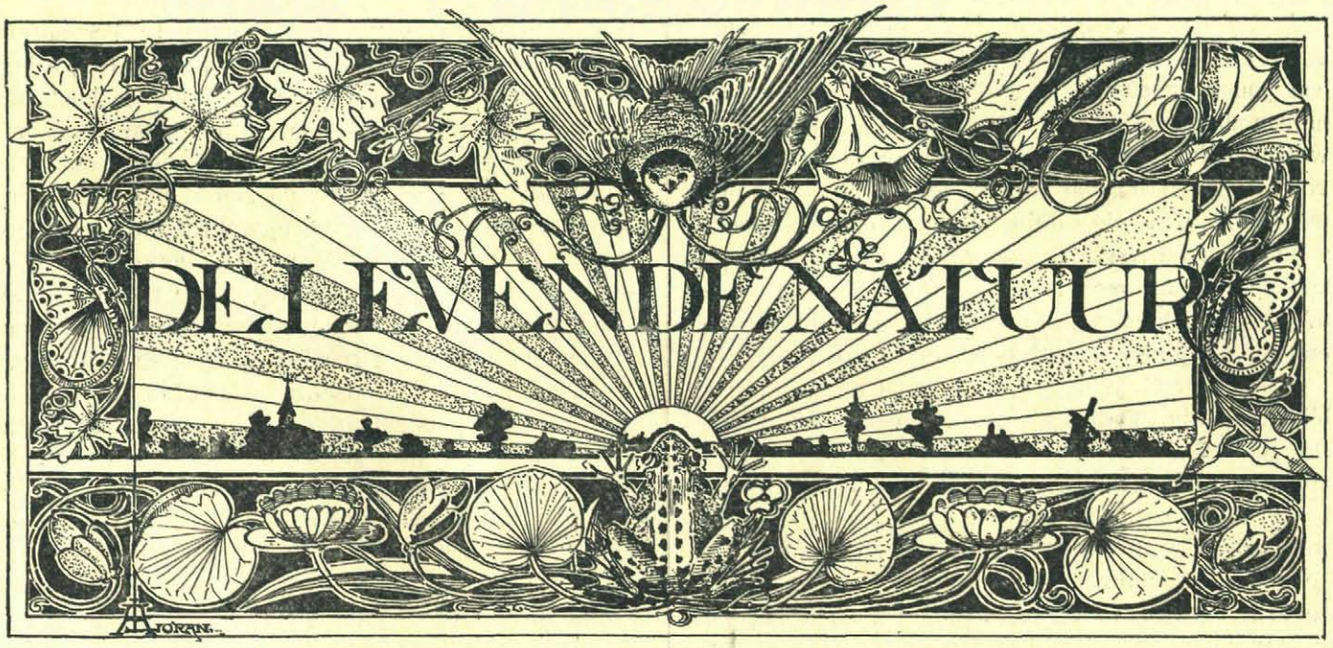
De Levende Natuur 5 (4):73-76 (1900)

JUNI 1900. AFLEVERING 4.

REDACTIE: E. HEIMANS EN JAC. P. THIJSSE.

Adres van de Redactie tot nader bericht:

E. HEIMANS, BURGSTRAAT, APELDOORN.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 3.60.

Een en ander over Koekoeken.

De schets, door den heer Mr. R. Baron Snouckaert van Schauburg in Deel II, blz. 29, gegeven over onzen geheimzinnigen koekoek, geeft mij aanleiding een en ander mede te deelen over het broeden van koekoeken, en later nog iets over de verwanten van onzen koekoek, en over het woord koekoek.

I. *Over broedende koekoeken.* — „Broedende koekoeken!?" hoor ik u al uitroepen; „kom, gekheid, een koekoek broedt niet!" En als ge heel voorzichtig zijt, voegt ge er aan toe: „ten minste, daar heb ik nog nóóit van gehoord!"

Juist, daar zit 't hem! Ge hebt er nooit van gehoord. Wilt ge er iets van hooren? zoo luister. Ik vind het het best, om u maar geregeld mijne aanteekeningen daarover voor te leggen. Het is wel een droge opsomming van feiten, maar dat kan in dit geval moeilijk anders; bovendien, als ik u alleen maar mededeelde: „de koekoek broedt in sommige gevallen toch," dan zoudt gij zelf de eerste zijn, die mij toevoegde: „dat kunt ge wel beweren, maar kom voor den dag met *feiten!*" Nu dan:

1e. J. Rennie vermeldt in zijn Baukunst der Vögel, 2e deel, p. 403, (Leipzig 1833) twee gevallen van een broedende koekoek in Engeland; een dier broedende koekoeken werd ontdekt door Erasmus Darwin, den grootvader van den beroemden Darwin. Erasmus Darwin leefde van 1731—1802, voornamelijk te Derby, was geneesheer en natuuronderzoeker, schreef verscheidene standaardwerken over de natuurlijke historie, waarin hij o. a. den grondslag legde van de tegenwoordige ontwikkelingstheorie. Men kan dus zeggen, dat de beroemde Charles Darwin bij zijn grootvader in de leer is geweest. Die grootvader was dus geen kwâjongen, maar een zeer geleerd en zeer geloofwaardig man.

2. Daar ik het werk van Rennie niet kan raadplegen, kan ik over het tweede geval van een broedende koekoek niets mededeelen, maar het verhaal zal wel van een geloofwaardig persoon afkomstig zijn, anders had J. Rennie het niet opgenomen in zijn bovenvermeld uitstekend werk.

3. Een derde ontdekking had plaats door den koopman Wilhelm Kieszel, te St. Johann (aan de Saar) in den voorzomer van 1868. Hij was zoo voorzichtig om 3 getuigen deelgenoot te maken van zijne ontdekking. Het geheele geval is uitvoerig beschreven in het tijdschrift Der Zoologische Garten van 1868. Ik heb dit niet bij de hand, kan er u dus niet meer van mededeelen, dan dat de heer Kieszel een ervaren vogelkenner was, en onder zijne getuigen mocht wijzen op een „Oberförster," den heer Fuchs, die natuurlijk ook zeer vertrouwd was met alle kenmerken en gewoonten van den koekoek.

De Levende Natuur 5 (4):73-76 (1900)

4. Carl Coester schrijft in „Der Zoologische Garten" van 1886, blz. 96: „Den 16en Juni 1884 kreeg ik een jongen koekoek. Het diertje, een wijfje, werd na een slagregen, kletsnat gevonden onder een boomwortel in het bosch zittend. De man, die het diertje vond, verzekerde, dat hij, op het geschrei van den melkmuil afgaande, duidelijk zag, dat het reeds geheel van blijvende veeren voorziene jong door een koekoekmoeder met rupsen gevoederd werd." — Wij kunnen hier stellig aannemen, dat de koekoekmoeder dit jong zelf uitbroedde en verder verzorgde.

5. De heer G. Wetzel, leeraar, deelt uit Schmorda, bij Ranis in Thüringen, in Augustus 1886 aan Dr. Schmidt, directeur der diergaarde te Berlijn mede: „Gedurende de vacantie, die ik hier doorbreng, kwam ik in het bezit van een jongen koekoek. Het wonderbaarlijkste is echter dit: wij vonden de koekoekmoeder broedende op twee eieren; een van de eieren kwam in verkeerde handen en brak; het andere lieten wij stil uitbroeden, en het was interessant om te zien, met welk eene liefde de anders als liefdeloos bekende moeder den kleine opvoedde. Toen de kleine goed in de veeren zat, nam ik hem meê. Ik voed hem nu op met eieren, vlinders, rupsen, enz. (Der Zool. Gart., 1886, p. 355).

6. De Redactie van de Gartenlaube van 1888 deelt mede, dat zij van een zeer geloofwaardigen natuurkenner een schrijven ontving, waarin vermeld wordt, dat in 1887 eenige malen aan den Taunus koekoeken gezien werden, die jonge koekoeken met rupsen voedden. Wij moeten natuurlijk ook hier onvoorwaardelijk aannemen, dat deze koekoekmoeders hare jongen zelf uitgebroed hebben.

7. Adolf Müller verhaalt: Den 16en Mei 1888, des morgens 8 uur, terwijl ik in het bosch bij Hohenschied eene nieuwe aanplanting bezichtigde, vloog plotseling vóór mij uit het kreupelhout een koekoek op, dien ik aan zijn bleekbruine veeren als een wijfje herkende. Ik ontdekte dadelijk dicht bij de plek, waar de vogel zich verhief, in een ondiep kuiltje drie eieren, die, merkwaardig genoeg, verschillend gekleurd waren, en waarvan er een duidelijk kleiner was, dan de anderen. Geen van de eieren geleek op eieren van een der mij bekende, op den grond broedende, kleine vogeltjes van ons land. De koekoek vloog opvallend eenige malen rondom mij, terwijl ik daar stond. Een en ander had ten gevolge, dat ik mij verwijderde en mij niet al te ver van deze plek verdekt opstelde. Binnen een paar minuten zag ik den koekoek weder, langs den grond vliegend, dicht bij de plek, waar de eieren lagen. Ik vermoedde, dat de koekoek een ei zoude leggen in het kuiltje, bij de drie andere en wachtte minstens drie kwartier, zonder dat de vogel weer opvloog. Dit vond ik al zeer vreemd; ook verbaasde ik er mij over, dat geen andere, kleinere, om haar nest en eieren bezorgde vogel in de buurt te bespeuren was. Ik begon verschrikkelijk nieuwsgierig te worden en naderde voorzichtig de plek, toen de koekoek voor de tweede maal opvloog, een halven cirkel om mij beschreef en in een boschje van naaldhout zich verschool. Ik bekeek nu de eieren nauwkeuriger. Twee er van toonden geen opvallend onderscheid in grootte, wèl in de grondkleur. Ik herkende ze als koekoekseieren. Het eene droeg de kenmerkende bleek wasgele grondkleur met donkerbruine puntjes en enkele donkere streepjes, krasjes en krulletjes. Het tweede had een roodachtig gelen of leemkleurigen grond en droeg oliekleurige uitgewasschen vlekken, zoodat het wel wat geleek op 't ei van het roodborstje. Beide waren minstens zoo groot als de eieren van een geelgors, maar slanker. Het opvallendste was het derde ei. Het herinnerde zeer aan de eieren van den vink, vertoonde op grauwgroenen grond spaarzame kleine, roodachtige en grootere, donker-roodbruine punten en was ongewoon opgehoopt gestipt aan de spitse, niet aan de ronde pool. Het was niet zoo groot als een gewoon vinkenei! Het kuiltje lag tusschen gras en bremstruikjes (Genista).

Spoedig verwijderde ik mij na dit onderzoek, begaf mij naar een heuveltje en verschool mij achter een boschje jonge beukjes. Gelukkig had ik een zakkijker bij mij en kon nu op mijn gemak de plek bespieden, die eenigszins tegen een helling van een dijkje gelegen was. Binnen eenige minuten keerde de koekoek terug, vloog eenige malen in kringen rond en viel toen niet ver van het nest neêr, om dadelijk op zijn eigenaardige, onbeholpen manier naar het nest te loopen en zich op de eieren neer te zetten. Anderhalf uur bleef ik turen, zonder dat de koekoek opvloog. Ik begreep nu, dat ik te doen had met een broedende koekoek!

Ik liet nu tot den 25sten Mei de koekoek ongestoord broeden. Op dien morgen bezocht ik de broedplaats en vond tot mijn groote vreugde een jongen koekoek in het kuiltje. Naar schatting — ik heb dikwijls jonge koekoeken in andere nesten gezien — was hij reeds 5 of 6 dagen oud: op schouders en vleugels lieten zich reeds de spoelen zien der gewone veeren en de oogen begonnen zich spleetvormig te openen.

Het eene, roodachtig bruine en het kleine eitje vond ik iets terzijde van het kuiltje. Het eerste was ingedrukt en bleek halfbebroed en bedorven te zijn; het kleine was heel. Later, bij het uitblazen, vond ik, dat het onbevrucht was en slechts weinig, half verdroogden, half bedorven inhoud had.

Onvermoeid, telkens na korte poozen, vloog de moeder rondom mij, een teeken, dat ze erg bezorgd was. De jonge koekoek hield zich rustig, lag met kop en hals op den grond. Hij verroerde zich zelfs

De Levende Natuur 5 (4):73-76 (1900)

Roepende Koekoek (× 1/2).

De Levende Natuur 5 (4):73-76 (1900)

niet, als ik hem met den vinger op den rug streek, of hem een ei of een keisteentje in de van jonge koekoeken zoo kenmerkende verdieping op den rug legde. Hieruit besloot ik, dat de beide andere eieren door de moeder, en niet door het jong, uit het nest geschoven waren. Het jong gedroeg zich dus geheel anders dan andere jonge koekoeken, die ik vroeger zag, en die zich zeer onrustig betoonen en ook voortdurend poogden de eieren, of jongen, van hunne pleegouders uit het nest te trappen.

Ik trok mij daarop weer terug in mijn hinderlaag, kon echter niets bespeuren van het voederen van het jong en werd ook daarin verhinderd door grasdieven, die natuurlijk ook den koekoek angst aangejaagd zullen hebben.

Den 26sten had ik eenige malen gelegenheid, de broedvogel den jongen koekoek te zien voeren, zoo als mij toescheen, met kleine, groene rupsen. Telkens ging de moeder na de voedering eenigen tijd op het jong zitten. Als de moeder opvloog, deed zij dit niet van het nest, maar huppelde eerst een paar schreden van het nest weg, om dan van een betrekkelijk open plaats op te vliegen. Het neerstrijken geschiedde op dezelfde wijze: eerst op een open plek niet ver van het nest, om het dan waggelend te bereiken. Eens toen de koekoek afwezig was, liep ik naar het jong en zag toen, dat de oogen bijna geheel open waren. Het richtte zich op, sperde zijn oranje muil op en stootte zijne fijne, piepende toonen uit. De omtrek van het kuiltje was geheel vrij van excrementen, wel een bewijs, dat de moedervogel daarmee precies handelt als alle andere moedervogels, nl. de betrekkelijk zeer groote uitwerpselen van het jong in den bek weg te voeren.

Ik begaf mij toen naar het boschje, waarheen de moedervogel telkens, na het jong verwarmd te hebben, vloog, en waarvan het blijkbaar voedsel haalde. Het boschje van jonge eiken zat vol rupsjes van *Tortrix viridana L.* Daarmede werd dus het jong gevoed.

Des voormiddags van den 5den Juni bezocht ik de broedplaats weder en vond den jongen koekoek dicht bij het nest onder een genetplantje zitten. Toen ik naar hem greep, pikte hij mij gevoelig in de hand en sloeg zelfs krachtig met zijn vleugels! Nergens vond ik excrementen. Ik trok mij terug achter mijn hinderlaag en kon weder eenige malen de moeder het jong zien voeren; zij propte het letterlijk vol. Dit verklaarde, waarom ik van dit jong nog nooit het geroep van „tsiep-tsiep" van andere jonge koekoeken had gehoord: het jong had steeds een volle maag!

Den 10en Juni stelde ik mij weer verdekt op en zag nu de moederkoekoek neerstrijken op wel 30 pas afstands van de bekende plek, en dadelijk daarna weer opvliegen. Ik ging naar die plaats en zag daar plotseling den jongen koekoek opfladderen en langs den grond vliegen. Ik liep het diertje na, maar mijne poging om het te vangen mislukte, daar het zelfs een 4 meter hooge tak bereikte. Ik had daarna nog eenmaal gelegenheid te zien, hoe de moeder het op dien tak volpropte, waarna het jong de moeder navloog, en sedert heb ik het niet meer gezien." (Der Zool Garten, 1888, p. 193).

8. Dr. Karl Eckstein, uit Eberswalde, komt voor den dag met eene niet minder verrassende mededeeling: „Ook de meening, dat de koekoek niet broeden kan, omdat zij geen broedvlek vormen kon, moet vallen, daar ik voor een paar dagen een opgezette *koekoek* zag, *die*, zooals Professor Dr. Spengel en de Conservator van het museum te Giessen, mij verzekerden, *een duidelijke broedvlek bezat*, ongeveer zoo groot als een thaler" (Zool. Gart. Dec. 1888, p. 373).

Mij dunkt, deze laatste mededeeling doet de deur dicht! Er is geen twijfel aan, of de koekoek broedt *soms* zelf.

Uit het bovenstaande is dus klaar bewezen:

1e, dat de koekoek bij uitzondering in staat is een van zijne eieren zelf — in een kuiltje op den grond — uit te broeden en het jong liefderijk te verplegen.

2e, dat de eieren van een en dezelfde koekoek zeer verschillend gekleurd kunnen zijn, zoodat de theorie, dat dezelfde koekoek altijd eenvormig gekleurde eieren legt, welke eieren dan ook altijd gelegd worden in nesten van een bepaalde soort van vogel, ontzenuwd wordt, en

3e, dat jonge koekoeken, door hun moeder opgevoed, in ± 21 dagen kunnen vliegen, terwijl jongen, die door andere vogeltjes opgevoed worden, daarvoor meestal 4 weken noodig hebben.

Dr. A. C. Oudemans.

Arnhem.

Melanisme bij een hagedis.

B. H. Klijnstra, leerling aan de Hoogere Burgerschool te Arnhem, bracht mij heden een bijna geheel zwarte hagedis! Niet ver van Arnhem, op den Duno, zag hij het dier, vervolgde het, doch werd door braamstruiken verhinderd het te vangen. Op eenigen afstand zag hij het weder, vlak vóór een gat in den grond; hij haalt zijn katapult uit den zak, raapt een steentje op, mikt, en treft zoowaar het diertje op eenige meters afstand iets vóór de achterpooten. Van schrik liet de hagedis de staart los, en was na eenige oogenblikken dood. Hoewel met een wond en in twee stukken, prijkt de zwarte hagedis thans in de verzameling van de Hoogere Burgerschool, waarvan zeer vele voorwerpen door de leerlingen bijeengebracht zijn.

De hagedis is, behalve aan de buikzijde, pikzwart en fraai glanzend. Aan de buikzijde heeft elke buikschub een zwartgroen getind randje.

Arnhem, 21 Mei 1900. Dr. A. C. Oudemans.